

Role médií během listopadových dní roku 1989

Motivace programu: Tematický okruh je významný pro poznání a hodnocení role médií ve společnosti. V rámci tohoto tematického okruhu si žák osvojuje povědomí o postavení médií ve společnosti a jejich roli při ustavování moderní společnosti (a veřejnosti), formování novodobých národů, rozvoji průmyslové výroby, demokratizaci a globalizaci. Na úloze médií v dramatických dějinných zlomech si osvojuje představu o mobilizačním potenciálu médií.

Cíl: Cílem této hodiny je ukázat žákům, že média hrají důležitou roli ve společnosti, ale i fáma rozšířená mezi lidmi a později v médiích dala do běhu události, které ve svém důsledku přivodily pád totalitního režimu v Československu. Důležité je také, aby si žáci uvědomili, že listopadem 1989 končí dlouhá éra nadvlády komunistů nad obyvatelstvem, a jen díky Sametové revoluci mohou žít, tak jak žijí.

Cílová skupina: 3. a 4. ročník SŠ

Délka programu: 45 minut

Materiál: přiložené audiozáznamy, přehrávač médií (nejlépe počítač), projektor, papíry

Doporučené očekávané výstupy:

Žák:

- přistupuje k médiím jako k svébytnému projevu kultury a uvědomuje si podíl médií na ustavování dobové kultury
- zhodnotí význam Československého rozhlasu a Československé televize v dramatických dějinných zlomech (květen 1945, srpen 1968, listopad 1989)

Domácí úkol:

Učitel na konci předcházející hodiny zadá domácí úkol. Naznačí žákům, že v příští hodině se budou věnovat 17. listopadu. Zjistěte co vaše rodina, známí, sousedi dělali v roce 1989, zejména 17. listopadu a následující dny.

(+ jaké noviny četli, kam mohli jezdit na dovolenou, co si mohli koupit v obchodech, jaký byl průměrný plat, náklady na život...)

Cílem je, aby si žák uvědomil, že výběr možností byl omezený. Už o tom jistě slyšel, ale vztážením na vlastní rodinu může vyvolat silnější dojem.

NÁRODNÍ
MUZEUM

2. dotkni se!
století!

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Metodika:**Pustit ukázkou z rozhlasu (01 - reportáž-Marešová)¹**

délka 1:30

Už je to tady... Zásah bezpečnostních složek proti demonstrantům na Národní třídě v Praze večer 17. listopadu roku 1989 byl poslední kapkou pro trpělivost obyvatel Československa s komunistickým režimem. Účastníky původně pokojné protestní akce zbili těžkooděnci tak, že bylo víc než pět stovek zraněných. V reakci na brutální zásah vzniklo v neděli 19. listopadu Občanské fórum, které zaštiťovalo různé opoziční skupiny veřejnosti a stalo se partnerem pro jednání s totalitní vládou. V dalších dnech začínali lidé stávkovat a po celé republice se odehrávaly demonstrace. Lidé se přestali komunistů bát. „Po čtyřiceti letech totalitní vlády začali do teď manipulovaní občané svobodně myslet a jednat,“ řekl na jedné z demonstrací dramatik a disident Václav Havel. Zhruba pět týdnů poté, co tato slova pronášel, se stal prezidentem. Dosavadní vedení KSČ odstoupilo. V roce 1990 se odehrály po čtyřicet letech první svobodné volby. Komunisti z nich vyšli poraženi. Víc než polovina voličů dala hlas Občanskému fóru, ktedy opozici. Otevřely se trezory se zakázanými filmy, v knihovnách se objevila literatura, která byla doté doby jen ve skladech. Ze zahraničí se vraceli Češi, kteří před komunisty utekli. Lidé mohli cestovat. Místo totality u nás začala fungovat demokracie. Václava Marešová, Radiožurnál

Práce s ukázkou:

1. Jaké místo z ukázky je symbolické, když se řekne 17. listopad?
2. Bylo datum 17. listopadu náhodné?
3. V reakci na listopadové události vzniklo hnutí. Jak se jmenovalo? Kdo byl vůdčí postavou? Jak dopadlo v prvních svobodných volbách? Víte, jak skončilo svojí činností?

Otázky jsou důležité pro následující výklad. Učitel získá přehled, jaký má žák přehled a jak dává do souvislostí dříve probranou látku. Podle potřeby reaguje a vysvětluje.

Reagovat:ad 2. Souvisí s listopadem 1939.²

ad 3. Občanské fórum vzniklo dva dny po sametové revoluce. Opoziční hnutí, které mělo vyjednávat s tehdejší československou vládou. Na Slovensko o den později vznikla organizace Veřejnost' proti násilí. Vedl ho Václav Havel. Mítinky se konaly v Činoherním klubu. Ve 22 hodin založeno hlavními představiteli Charty 77. Požadovali odstoupení politiků, kteří byli spojeni s přípravou intervence pěti států Varšavské smlouvy z roku 1968. Jednalo se o Gustava Husáka, Milouše Jakeše, Jana Fojtíka, Miroslava Zavadila, Karla Hofmanna a Aloise Indru. Chtěli, aby odstoupil i první tajemník KSČ Miroslav Štěpán a další. Chtěli zřídit komisi, která měla prozkoumat zásahy na Národní třídě. 26. listopadu se předseda vlády Adamec setkal s Havlem. O den později se konala generální stávka. Lidé volali po demokracii. V prvních svobodných volbách v červnu 1990 uspělo OF. Ve volbách do Federálního shromáždění pro něj hlasovalo přes 50 procent obyvatelstva. O rok později se rozpadlo kvůli různým názorovým proudům. O post předsedy soupeřili Martin Palouš (prohavlavský) a Václav Klaus. OF skončilo činnost v únoru 1991. Vznikla z něj například ODS.³

¹ MAREŠOVÁ, Václava. 17. listopad. ČRo 1 – Radiožurnál, 17. 11. 2012

² SVOBODA, Petr. 17. listopad 1939 je opředen mýty, říká historik Petr Koura. In: *Fórum: časopis Univerzity Karlovy* [online]. 17. 11. 2005 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.cuni.cz/IFORUM-2430.html>

³ HARTMANN, David. Občanské fórum na politické scéně. In: *Český rozhlas* [online]. (c) 2000–2013 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/17listopad/listopad/_zprava/645144

Teorie

Události 17. listopadu odstartovaly sametovou revoluci, která vedla k pádu komunistického režimu. Studenti si chtěli připomenout 50. výročí studentské demonstrace v roce 1939. Tehdy studenti demonstrovali u příležitosti 21. výročí vzniku Československa. Došlo ke zranění studenta lékařské fakulty Jana Opletala. Jednotky SS ho postřelily v Žitné ulici a na následky zranění břicha zemřel. Po střelbě zemřel také dvaadvacetiletý pekař. Následná demonstrace se změnila v protest proti okupaci. Adolf Hitler dal pokyn k zavření českých vysokých škol na tři roky. Došlo k zatčení a popravení vedoucích představitelů studentské organizace a internace stovek studentů v koncentračních táborech.⁴

Studenti se shromáždili 17. listopadu 1989 na Albertově, odkud v 16 hodin vyšli směr Národní třída, kde nepovolený průvod zastavila SNB v 21:16. V areálu Univerzity Karlovy uctili památku Jana Opletala. Pak pokračují na Vyšehrad, položil věnce k hrobu Karla Hynka Máchy, pak se část studentů rozhodne pokračovat na Václavské náměstí. Policie je zastaví, takže studenti změni trasu a jdou kolem Vltavy. Po cestě se přidávají Pražané, z oken Národního divadla mávají herci. Tam průvod zastavila SNB.⁴

Sametová se jí říká, protože byla vedená nenásilnou formou a nikdo při ní nezemřel. Jediný brutální zásah byl veden proti studentům během studentské demonstrace 17. listopadu. Do médií se dostala informace, že jistý student Šmíd na následky zásahů Veřejné bezpečnosti zemřel, ale později se ukázala, že to není pravda. Nicméně i tato fáma vyprovokovala další obyvatele, aby vyjádřili svoji nespokojenost.

Pustit ukázkou 02 – Média v postmoderním světě, Čro 6, Radko Kubičko⁶

délka 1:40 (zkráceno z celého pořadu)

Hlavní myšlenka začíná 0:40. Záleží na učiteli, kde ukázkou pustí.

Začíná pořad o médiích, informacích a novinářích. Začíná pořad média v postmoderním světě. Vítá Radko Kubičko....

Dnes je pátek listopadu státní svátek ČR a my se tomuto datu nevyhneme také dnes. Také před 17 lety v roce 1989 byl pátek a schylovalo se k události, která měla otřást tehdy již oslabeným ale stále ještě dosti silným totalitním systémem. A jak už to v moderní době bývá, rozhodující úlohu sehrála média, byť to nebyla média oficiální. Zpráva o studentské demonstraci, která byla večer brutálně rozehnaná na Národní třídě a o údajně zabitým studentovi se v následujících dnech šířila jako blesk. Byť oficiální média mlčela. Zprávu odvysílala Svobodná Evropa a jejím zdrojem byla neoficiální východoevropská informační agentura a její spolupracovník Petr Uhl, dnes komentátor deníku Právo. „Tu zprávu jsme dementovali, protože ta zpráva nebyla pravdivá. Já jsem se za to omluvil, za nepravdivost té zprávy, dokonce na nějakém shromáždění. Já si myslím, že to urychlilo události o den, dva, o pět, ale že by stejně padly vlády národní fronty, tak jak postupně padaly,“ řekl Petr Uhl.

Jak mohli žáci slyšet průběh událostí mohla ovlivnit i nepravdivá zpráva, která byla později dementovaná. Informací bylo málo. Dokonce ji potvrdili i renomované západní zpravodajské agentury AFP, Associated Press a Reuters. Lidem v regionech se ani v následujících dnech příliš informací nedostalo. Radio Svobodná Evropa patřilo mezi neoficiální média. Jeho vysílání přestalo být rušeno v roce 1988, stejně tak vysílání Hlasu Ameriky. Tyto stanice si lidé ladili dříve i pod trestem smrti, věznění nebo dalších trestů, ale získali z něj informace o realitě. V samizdatu vycházeli od roku 1987 Lidové noviny, i když nepravdivě. Do periodika Sport autoři vměstnali politologické úvahy. Název mátl cenzory.

⁴ HARTMANN, David. 17. listopad 1939 – 17. listopad 1989. In: *Český rozhlas* [online]. (c) 2000–2013 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/17listopad/listopad/_zprava/645308

⁵ VLČEK, Tomáš. Sametová revoluce 1989: pátek 17. listopadu 1989 trasa demonstrace. In: *Totalita.cz* [online]. © 1999–2013 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_04.php

⁶ KUBIČKO, Radko, 17. listopad, In: Média v postmoderním světě, Čro 6, 17. 11. 2006

Aby žáci mohli porovnat, jak reagovala na události 17. listopadu pustí jim učitel dobrou zprávu, kterou odvysílal Československý rozhlas **(03 - časové zprávy)**⁷

délka: 0:22

(studenti)

„My si myslíme, že studentské hnutí, je víc než pouzí studenti. Tím, že jsme v celku, že jsme v jednotě tak můžeme dokázat něco pro novou lepší společnost.“

(zprávařka)

„Podle posledních informací se slavnostních okamžiků dnešního 50. výročí 17. listopadu 1939 pokoušejí někteří lidé zneužít k protisocialistickým provokacím.“

Stejně reagovala i oficiální Československá tisková kancelář (ČTK). První informace o demonstraci se objevily ve večerních televizních novinách v podání oficiální zprávy, která informovala o „zneužití následného průvodu“ a o tom, že „pořádkové jednotky byly nuceny přijmout opatření k zajištění klidu a pořádku.“

Sobota 18. listopadu: Informace o manifestaci na Albertově a kladení věnců na Vyšehradě. Výjimkou byl deník Lidová demokracie, který svůj původní příspěvek o závěru demonstrace zakončil konstatováním, že „pořádkové síly po několikanásobně opakovaných výzvách k rozchodu a uvolnění Národní třídy tvrdě zasáhly.“ Zpravodajství Lidové demokracie bylo tedy první, které alespoň náznakem dalo veřejnosti najevo, že se v Praze odehrálo něco neobvyklého. Deníky Lidová demokracie a Svobodné slovo patřily v roce 1989 k těm centrálním médiím, která občas vybočovala z oficiální ideové linie českého tisku. V redakci Svobodného slova totiž pracovali redaktori, kteří měli úzké vztahy k lidem s disentu a samizdatových Lidových novin (jejich přispěvatelé zde pracovali v korektorně), a kteří se okamžitě zapojili do událostí opozičního hnutí.

V neděli 19. listopadu nevycházely noviny, takže se do centra pozornosti dostala vysílací média rozhlasu a televize, která měla reagovat na události, jež se od sobotního rána daly do pohybu (vyhlášení týdenní stávky studentů, požadavky jejich stávkového výboru, sobotní prohlášení divadelníků připojující se ke studentům a navrhuující dvouhodinovou generální stávku na 27. listopadu, fáma o mrtvém studentovi). Ta se snažila vypátrat údajně mrtvého studenta Martina Šmída. Jeho smrt oznámily západní tiskové agentury AFP, Associated Press a Reuters v sobotu 18. listopadu. V neděli média tuto fámu vyvrátily. Od pondělí 20. listopadu se noviny posouvaly k nezávislé žurnalistice. Ale k některým předplatitelům zejména do regionů se nedostávaly jejich výtisky. Někdo je vyhazoval do popelnice.

Vládnoucí garnitura doufala, že generální stávka vyhlášená na 27. listopadu bude neúspěšná a její zástupci nepřijdou o moc.

V úterý 21. listopadu se sešli pracovníci Československé televize v garážích přenosové techniky a chtěli změnu Televizních novin. To odmítl tehdejší ředitel Libor Batrla. Vedení se snažilo spor vyřešit, aby se vůbec něco vysílalo, protože kdyby se nic nevysílalo, tak by to způsobilo ještě větší chaos. Vyslalo tedy přenosový vůz na Václavské náměstí, aby odvysílalo několik živých vstupů v pořadu Kontakt. Byl to pořad pro mládež, který ten den moderovala Marcela Augustová.

Ve středu 22. listopadu bylo poprvé necenzurované televizní vysílání. Vedení televize ustupovalo „garážovým vzbouřencům“.

Ve čtvrtek 23. listopadu vláda poslala do televize policii, aby zakročila proti revoltujícím pracovníkům.

V pátek 24. listopadu oznámila vláda, že podává demisi. Československá televize dokonce už dovolila vysílat manifestaci Občanského fóra z Letné. Sobotní a nedělní přenosy 25. a 26. listopadu se dochovaly do dneška. V pátek vystoupil poprvé v televizi Václav Havel, který se představoval široké veřejnosti.

⁷ Zprávy, Československý rozhlas, 17. 11. 1989

Úspěch generální stávky podpořilo vystupování Československé televize. Její pracovníci ukázali, že režim je slabý a šance něco změnit je obrovská.

Závěrem: 17. listopadu začalo „něco“ co odstartovalo cestu k demokracii. Bez ní bychom nemohli mnoho věcí. Učitel probere s žáky, co zjistili při rodinném pátrání o běžném životě v roce 1989 i listopadových dní. Rozdělí žáky do dvou skupin. Plusy a minusy komunismu. Nic totiž není černobílé. Diskuze typu co by, kdyby.

- **Plusy:** sociální jistoty jako byty, práce, dobré pro rodiny komunistů, kvalitnější potraviny, podnikání, volný trh
- **Minusy:** kádrování, žádná nabídka, omezená možnost cestování, nedostatek informací, StB, cenzura médií

Shrnutí: Studenti a umělci odstartovali svými protesty sametovou revoluci, nicméně by k ní nejspíš došlo dřív nebo později znovu. Za jiných okolností a možná by se jí neříkalo sametová. Tento převrat byl důležitý. Změnil se systém na kapitalistický. Lidé mohli začít svobodně podnikat, cestovat, přestala být cenzura médií. Žáci si by si po hodině měli po hodině být schopní zodpovědět bez problémů otázky, které učitel položil na začátku hodiny. Učitel by jim měl zdůraznit význam Václava Havla a Občanského fóra. Poukázat na šíření informací pomocí falešné zprávy v médiích, ale také i na důležitost tamtamů. Studenti by měli pochopit, že média se musí podrobovat kritice, nejen s ohledem na tenděčnost režimu, ale i dneška. Učitel by měl poukázat na fakt, že novináři pracující za socialismu nebyli všichni komunisty, a když mohli tak se vzbouřili režimu a bojovali proti němu.

Doplnění: Pokud učitel chce žákům ukázat, že totalitní režim, jak by mohl vypadat v dnešní době, přikládám do přílohy titulní stránku webu iHned.cz, který tak vypadal 17. listopadu 2012 a recenzi na poslední bondovku Skyfall. Učitel může s žáky probrat prvky objevující se v médiích například v hodině českého jazyka.

Audio přílohy: 01 - reportáž, 02 – média v postmoderním světě, 03 – časové zprávy

Další přílohy: web iHned.cz a recenze Skyfall (publikováno 17. 11. 2012)

Doporučené zdroje:

17. listopad. *Český rozhlas* [online]. (c) 2000 - 2013 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/17listopad/portal/>

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 439 s. ISBN 9788024730288.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310 s., XXXII s. obr. příl. ISBN 9788073676988.

PORG – gymnázium a základní škola. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. © 2008 - 2013 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/porg-gymnazium-a-zakladni-skola02>

SVOBODA, Petr. 17. listopad 1939 je opředěn mýty, říká historik Petr Koura. In: *Fórum: časopis Univerzity Karlovy* [online]. 17. 11. 2005 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.cuni.cz/IFORUM-2430.html>

ŠMÍD, Martin. Česká média a jejich role v procesu politické změny roku 1989. In: *Louč.cz* [online]. 15. 11. 2011 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: www.louc.cz/pril01/SmidPSSS.doc